

COLECȚIE COORDONATĂ DE **BOGDAN-ALEXANDRU STĂNESCU**



Anansi
CONTEMPORAN

JOSÉ LUÍS
PEIXOTO

Autobiografia

Traducere din portugheză de
Simina Popa



Am scris cândva că totul e autobiografie, că fiecare ne povestim viața prin tot ce facem și spunem, prin gesturi, prin felul în care ne așezăm, în care mergem și privim, în care întoarcem capul sau luăm un obiect de pe jos. Ce voiam eu să spun atunci e că, trăind înconjurați de semne, noi înșine suntem un sistem de semne. Oricum ar fi, cititorii pot sta liniștiți: acest Narcis care se contemplă azi în apă va desface, cu mâna lui, imaginea pe care o contemplă.

JOSÉ SARAMAGO, *CADERNOS DE LANZAROTE*¹, 1997

¹ *Cadernos de Lanzarote* (Caietele din Lanzarote) — o serie de șase jurnale care cuprind perioada 1993–1998, publicate de José Saramago după ce s-a mutat din Portugalia în Spania, pe insula Lanzarote. (N.t.)

1

Saramago a scris ultima frază din roman.

Absorbită, privirea sa a intrat în fiecare dintre acele cuvinte, le-a evaluat pe dinăuntru ca un arhitect, ca și cum ar fi fost case; Se poate trăi aici? a întrebat în liniștea din interior, interiorul lui și al caselor, primind doar răspunsul ecoului, dovadă optimistă a unui loc creat, spațiu viabil, habitat. Apoi, pe drumul pe care acea frază îl trasa, s-a plimbat pe dinaintea cuvintelor, stradă cu fațade demne și solide, a măsurat spațiul dintre ele, a comparat nuanțele de culoare pe care le înfățișau, reflexiile unui soare care strălucea din centrul romanului.

Încă atent la acel peisaj, și-a îndepărtat mâinile de la tastatura calculatorului, puteau fi două păsări, dar erau chiar mâinile unui bărbat de șaptezeci și patru de ani, mâini din piele de om, temporar fără greutate, nemaiamintindu-și de gravitație. Le-a așezat pe blatul de lemn al mesei, de o parte și de cealaltă a tastaturii, iar degetele și-au găsit odihna individuală, unele mai întinse, altele mai încovoiate. Sub masă, în umbră, și-a scos picioarele afară din papuci, doar pe jumătate, încă în confortul textil, dar deja în libertate. Însă toate astea erau străine de voința scriitorului, corpul uman își vede de o existență independentă când e abandonat, e o binecuvântare că inima nu așteaptă ordin ca să bată, că plămânii se organizează autonomi în graba lor de a respira, până și cel mai anonim fir de păr știe să albească singur. În spate, cărțile din bibliotecă păreau să i se aplece peste umeri, avide să nu piardă

nimic, iscoditoare, și ele fuseseră așa, înainte de tipar și de lecturile critice, înainte de lume, protejate de zelul creatorului lor. De cealaltă parte a biroului, ieșind din rădăcini obișnuite cu pământul domestic, imitație de câmpuri la ghiveci, plante mute se întindeau spre lumină, iar efortul era cel care le făcea să crească. Poate n-ar fi imposibil de crezut că și acele frunze cărnoase făceau să crească lumina, într-atât de mare era belșugul cu care întregul iulie se revărsa pe fereastra aceea, începutul de iulie prin acele ochiuri de geam, ziua de 2 iulie 1997 țâșnea cu totul prin acea fereastră. Pe peretele rămas, ușa închisă, zgomote precaute pe care alții le-ar putea defini drept liniște.

Printr-o mișcare a gâtului, aproape imperceptibilă, s-a întămpnat sau nu, Saramago își ridică privirea. N-avea s-o cheme pe Pilar imediat, își reținea încă impulsul acesta, l-a anticipat luni întregi și acum voia să-i simtă gustul. Printre gânduri, putea să-și audă propria voce chemând-o, avea un fel special de a-i articula numele lui Pilar în astfel de momente, putea deja să-i vadă trăsăturile feței când el îi va da vestea. Însuflețise imaginea asta între capitele și zile întregi de scris, încât nu de puține ori acesta i s-a părut cel dintâi motiv, cel mai real, își dăduse osteneala să scrie romanul ca să vadă chipul lui Pilar în momentul în care avea să-l termine. Fără să fie nevoie să-și schimbe expresia feței, ideea aceasta juvenilă îl făcea să zâmbească. În același timp, personajele încă se mișcau pe dinăuntru lui, umblau de jur împrejur nesigure de viitor, le lipseau cuvintele, începeau să se destrame; și din această cauză, scriitorul mai avea nevoie de puțin timp singur cu ele, trebuia să se ocupe de neliniștea lor; Și acum?, Și acum? întrebau personajele fără încetare. Mai avea nevoie de timp să le explice că acum începe de fapt viața lor.

Există acel birou, și în capul lui Saramago mai există un birou, la fel se întâmplă cu cartea pe care tocmai o scrisese și cu întreaga insulă Lanzarote, cu Oceanul Atlantic. Nu se poate ști ce e mai mare, sunt multe tipuri de mărimi, așa cum cartea se afla înăuntru insulei, și insula se afla înăuntru

*

S-a auzit soneria de la interfon. S-a gândit imediat la mandatul poștal, oare asta era? Avea mare nevoie de banii aceia, dar nu-i convenea să-și întrerupă agilitatea rară, atât de rară a scrisului. José a închis ochii, a învățit arătătorul deasupra tastaturii până a pierdut noțiunea localizării literelor. Va merge pe mâna ordinii alfabetice, dar a dezzechilibrat probabilitățile, o să deschidă ușa dacă pică mai jos de H, rămâne pe loc dacă iese o literă din restul alfabetului. A pus degetul, a ridicat pleoapele, curiozitate de șoarece, a picat B. S-a desprins de pe canapeaua care-l înghițea într-o adâncitură din tapițerie, arcuri rupte, și a făcut șase pași medii, străbătând încăperea. La jumătatea acestui drum, s-a auzit un ciocănit în ușă, os pe lemn. Nu s-a mirat, José locuia la parter, intrarea în clădire era la mică distanță de ușa lui.

Convins că o să dea de poștaș, a tras de clanță dintr-o singură mișcare, își compusese un chip aspru și avea dojana pregătită, dar, până să deschidă gura, unul dintre bărbați l-a înșfăcat de gât și l-a împins înăuntru, l-a ridicat în aer, vârful picioarelor atingând pământul, balerină neinteresată de grație; celălalt i-a urmat și a închis ușa. Imobilizat în strânsoarea acelei mâini, brațul întins, José n-a știut ce să zică sau ce să facă, cu toate că n-ar fi putut să scoată niciun piuit cu gâtlejul prins ca într-un laț și că, din același motiv, n-ar fi avut autoritatea niciunui fel de gest. Știi cine ne-a trimis? Pumnul primit în splină după această întrebare ar fi fost de ajuns pentru José. N-a căzut în genunchi pentru că era ținut de gât în aer. Poate bărbatul era stângaci, dacă lovea cu atâta tărie în stânga, dar, în acel caz, era impresionantă priceperea cu care sufoca cu dreapta. Oricum ar fi fost, cert era că avea mai multă furie într-un braț, oricare dintre ele, decât avea José în tot scheletul.

~

Încrețindu-și fața pentru a face loc amintirilor, José deslușea doar bucăți, momente incomplete trecând prea rapid, fără început,

pornite din mijloc, fără sfârșit, terminate în aer, dintr-odată. Poate angoasa tăia crâmpie la întâmplare. Chiar și în amintire, după ce a trecut înecăciunea sperieturii, acele imagini au rămas însoțite de o apăsare în piept.

Bartolomeu s-a ocupat de băutură. Whisky?, nu; vin roșu?, nu; coniac?, nu, am zis că nu. José a regretat că-i povestise, dar, de la un moment încolo, nici el n-a mai știut ce să creadă, a avut îndoieli. Cu toate astea, atunci când judeca limpede, când reușea să vadă un deget ridicat la două palme de față, credea că fusese vorba de o extenuare, o oboseală a capului, n-a mai suportat presiunea pe care cuvintele o puneau ca să-i traverseze porii. Pe atunci încă mai credea că, dacă insistă mult, ar putea avansa cu romanul. Acasă, zile în șir, aduna sudoare, resturi de mâncare stricată și, ore întregi, ținea caietul deschis în fața lui, **cuvinte tăiate**, cuvinte scrise și tăiate. Avea dureri de cap de-l dureau ochii, își simțea globii oculari definiți clar în interiorul craniului, două sfere cu vinișoare zvâcnind. Zi sau noapte, adormea pe canapea, fără simțire. Nu-și amintește cum a ieșit din casă în acea după-amiază, din fericire îmbrăcat și încălțat; își aduce aminte străzile, poate cartierul Olivais, poate Chelas, poate Alcântara sau Telheiras, poate oricare cartier din Lisabona cu clădiri și trafic. Își amintește și de câteva glasuri care încercau să vorbească cu el, care înțelegeau că e dezorientat, care-l numeau *băiete*, în ciuda bărbii. Nu i-a mai fost cu puțință să organizeze momentele pe care și le aduce aminte. Înainte și după se amestecă până când nu mai există; pierdut în memorie la fel cum, în acea după-amiază, s-a pierdut în Lisabona.

În unele momente, nu știe prin ce fel de asociere sau lipsă de concentrare, ajunge să confunde întâmplarea aceea cu cea în care s-a pierdut de mama lui pe Rua Augusta. Era un băiețel de patru ani, s-a desprins din mâna ei pentru cele câteva minute în care mama a trebuit să probeze un pulover și voia să se vadă în oglindă. José a profitat de acea libertate pentru a explora magazinul, ușa deschisă l-a chemat, apoi a explorat strada, mulțimea și, când a intrat iar, magazinul era complet diferit. Își amintește foarte bine

lucrurile acestea, pentru că a auzit-o pe mama lui de multe ori povestindu-i întâmplarea. José n-a apucat să se sperie sau să-și dorească să renunțe la plăcerea acelei aventuri, mama lui a fost cea care s-a panicat, căreia i-a luat mult până să-i vină suflarea la loc după ce l-a găsit, consolată de vânzătoare de la magazinele de prèt-à-porter, adunate roată în jurul ei și făcându-i vânt cu capace de la cutii de carton. Aceea era o amintire fragmentată pentru că, atunci când s-a întâmplat, avea patru ani, se agăța doar de prezentul imediat, trecutul se fărâmița în urma lui. Chiar și așa, ajungea să confunde acel episod din copilărie cu dezorientarea cealaltă, adultă, douăzeci și opt de ani, crezându-se prea bătrân, crezând că are nevoie de un al doilea roman scris, crezând că și-ar pierde numele și existența fără un al doilea roman scris, închipuindu-se invizibil sau mort. Mai era și diferența că, pe vremea când era copil, Lisabona era ceva extraordinar. În Bucelas, în curte, în bucătărie, mama îi spunea că se duc la Lisabona când voia să-l umple de energie. Așa a fost mult timp, dar avea să se schimbe, s-a schimbat el sau s-a schimbat Lisabona.

Mama lui n-a aflat niciodată că José se pierduse când era mare. Acea informație era mai departe de lumea ei decât cei treizeci de kilometri lungi care despărțeau Bucelas de Lisabona. Femeie de serviciu voluntară la biserica principală din localitate, Biserica Nossa Senhora da Purificação, știa de mult pe dinafară cartea de rugăciuni. Câteva necazuri, căsătoria, nunta de argint se cristalizaseră într-o mulțumire gazoasă, nătângă, fără așteptări. În prima duminică a fiecărei luni, mărturisise o selecție de păcate, doar pe cele care n-o făceau să dea rău în fața preotului paroh. Dacă i-ar fi spus cineva că băiatul ei s-a pierdut în Lisabona, i-ar fi venit greu să creadă. Pe de-o parte, José stătea singur în oraș de zece ani, timp berechet să cunoască toate străduțele; pe de alta, nu-și putea închipui că scrierea unei cărți ar putea fi motivul unor asemenea probleme. Pentru penitența ei, băiatul alimenta acea influență oarbă, cărțile. Mai bine ar fi făcut meningită ca băiatul vecinei, a pierdut într-o câțva din auz, dar a ajuns un mecanic lăudat de

toată lumea. În toial pubertății, în timp ce alți băieți ocheau vrăbii cu puști cu aer comprimat, antrenament sănătos de tras la țintă, José își petrecea ore în șir ascuns și tăcut, citea întins în pat sau scria prostii, aplecat deasupra unui caiet. La început, mama lui s-a rugat, i-a cerut Sfintei Cecilia, protectoarea poezilor, să-i cruțe fiul, să-l scape de asemenea idei. Negăsind răspuns, s-a conformat și a coborât privirea în fața Domnului, acceptându-i misterele. De atunci, a început să se roage pentru fiul său Sfântului Alexie, protectorul cerșetorilor.

După ce a renunțat la facultate, la douăzeci și patru sau douăzeci și cinci de ani, José a apărut în Bucelas cu primul roman în mână, mândru și înfumurat. Mama l-a felicitat, a înțeles că privirea băiatului îi cerea această reacție. Dar, în tăcere, și-a amintit de adolescența fiului, revoltat, idei fixe, poezii fără rime și fără rost, acnee dezlănțuită, și s-a temut că nu va mai crește niciodată. Pentru imaturitate, pentru lipsa de pregătire pentru viață, îl învinuia exclusiv pe bărbatul ei, tatăl lui José. Nu-și mai petrecea nopți întregi măcinându-se pentru infidelitatea și lașitatea soțului ei, dar încă îl învinuia pentru tot.

~

În ciuda amețelii și a lipsei de aer, José i-a recunoscut imediat pe acei bărbați. Erau paznicii pe care-i întâlnea la casa de pe Rua de Macau. Evita să-i privească direct, postură amenințătoare, brațe îndepărtate de trunchi din cauza mușchilor, mereu supărați; dar, când nu erau atenți, îi observase deja în detaliu. Primul era ras în cap, avea o cicatrice groasă care-i traversa gâtul de la o ureche la alta, ca și cum cineva l-ar fi decapitat fără succes. José nu identifica exact locul de naștere al celui de-al doilea bărbat și nici nu-l interesa în timp ce era strâns de gât, cu ochii scoși din orbite, cu capul plesindu-i de roșeață, dar legăturile lui cu Africa erau probabile, așa reieșea după pielea feței, pământ, sol fertil, după părul creț, după trăsături și mai ales după felul în care a vorbit,

pfai, aici treaba e ca și făcută deja. Bărbatul a lăsat să-i iasă acest pfai și această răbufnire după ce a inspectat casa în câteva secunde, farfuriile adunate de mult timp într-o grămadă dezorganizată în chiuvetă, cărțile împrăștiate pe jos, printre haine murdare și resturi, cearșafurile împinse cu picioarele la capătul patului, fețele de pernă cu pete de salivă ori de rugină, toaleta neobișnuită cu leșia, acoperită de o crustă de urină uscată. Cum nu știa de unde să înceapă, al doilea bărbat, provenit de pe continentul cu pricina, a spart o farfurie de marmura blatului de bucătărie, i s-a părut că pe podeaua de lemn nu s-ar fi spart cu atâta ușurință și atâta efect. Pentru toate există o artă, până și pentru a băga pe cineva în sperieți sau a sparge farfuria sunt necesare câteva noțiuni. Apoi, a deschis frigiderul, dar l-a închis rapid, tulburat de priveliștea peste care a dat, lapte albastru, încheag, fructe păroase, mâncare în transformare potrivit evoluției speciilor, stadii incipiente ale unor viitoare civilizații glaciare, dați-le vreme și vor inventa roata, Darwin și-ar fi perfecționat tezele prin cercetarea aceluia ecosistem. A închis frigiderul cu un șut și, imediat după, a mai dat un șut în ușa deja închisă, alterând albul, dând o formă acelei suprafețe, o încercare de a șterge ce-a văzut, ca și cum ar fi posibil să împingi amintirile printr-un șut la capătul uitării și poate o fi dacă lovitura decisivă e suficient de puternică. Cel cu cicatricea l-a lăsat pe José să cadă și, influențat de celălalt, i-a dat un șut, un șpiț în coaste, și câteva în plus, până l-a pierdut șirul. Cum nu știa cu ce să continue devastarea, furtună cu mâini și picioare, partenerul african căuta un obiect care să merite să fie distrus, a ales o cutie de pâine din stînghii de lemn, ieftină și veche, soioasă de grăsime, adăpost pentru coji uscate și firimituri răzlețe. Poate să fi fost de pin cutia de pâine, s-a desfăcut singură la primul contact cu un colț al blatului, stînghii poroase, oase decalcificate de vechime, fără speranță.

În bătaia cu obiecte putrede și cu un om de paie care nu opunea rezistență, s-a lăsat o clipă de liniște, o ezitare simultană sau doar o coincidență ritmică în du-te-vino-ul mișcărilor. Clipa s-a prelungit pentru că a fost un gest, l-a făcut cineva, care i-a paralizat

pe cei doi bărbați, unul dintre ei cu mâinile pe un sertar pe care n-a apucat să-l deschidă, celălalt cu genunchiul înfipt în spatele lui José, care n-a avut încotro decât să suporte acele zeci de kile, întins pe burtă, cu obrazul turtit. Motivul acelei muțenii subite a fost o urmă de voci înăbușite de pereți de cărămidă, beton. Și liftul s-a oprit cu zgomot și vocile s-au auzit și mai răspicat. Așa s-au tor apropiat, până s-au oprit în spatele ușii lui José, înainte de a ieși în stradă. Ușa era un maț, membrană fină care împiedica lumina și lăsa să treacă orice sunet. În acea conversație, vecina a arătat cu bărbia și a modelat un fel de tăcere cu buzele subțiri de femeie bătrână, ce-i cu asta? Vecinul i-a răspuns doar cu o prepoziție și un substantiv, *cu băutura*. Poate c-a făcut și gestul de a bea, arătând cu degetul mare spre gură. În asentiment, cei doi vecini au ridicat din sprâncene și și-au văzut de drum în ritmul lor. La câțiva metri, despărțiți de o ușă de hârtie, aproape de hârtie, ca și cum ar fi fost, era un tablou nemișcat, africanul ținea de un sertar cu două mâini, cel cu cicatrice înfigea un genunchi în unghi ascuțit în mijlocul spatelui lui José. De îndată ce zgomotele metalice au dat de înțeles că ușa de la stradă s-a deschis și s-a închis, trecerea timpului s-a reluat din punctul în care fusese întreruptă. Sertarul a fost tras și conținutul împrăștiat pe jos, José a fost palmuit, apoi ridicat de guler ca să primească vorbe scuipate în față, după ce că ai datorii, mai ești și bețiv?

Câtă vreme e umană, orice ființă va găsi un vestigiu de afirmare pentru a apăra ceea ce o umanizează cu adevărat, nu mușchii sau organele, ci ceea ce e imaterial, credințele care îi dau suflare. Nu corpul e cel care ține ideile, ideile sunt cele care găzduiesc corpul, care îl îngăduie, care creează condiții obiective și subiective pentru ca acesta să existe. Când a simțit o siluetă apropiindu-se de canapea și de calculator, José și-a adunat ultimele sale forțe și a reușit să se pună în fața aparatului, rezistentă zdreanța, tristă figura. Însă mâna deschisă a africanului era cât toată fața lui José, îi ajungea de la bărbie la frunte, îi acoperea gura și nasul cu suprafața concavă a palmei, îi astupa ochii cu rădăcinile degetelor, era un

volum masiv, carne tare. José a căzut fără reazem, n-a avut grația unei amortizări pe canapea pentru că, deși întors cu spatele în acea direcție, s-a împiedicat cu călcăiul de o grămadă de cărți și, dând înapoi, s-a lățit pe scândurile podelei, împeștrită cu obiecte alandala. Calculatorul era pe o mică masă metalică cu roți, șubredă, prost înșurubată. Cu aceeași pornire, folosindu-și amândouă mâinile, același bărbat smulse monitorul din cabluri, un bebeluș uriaș pe care-l îmbrățișa între piept și burtă, bărbia implantată în plastic. Cu o aruncătură brutală, azvârli acea greutate într-o explozie, lăsând-o spintecată de fire, sticla spartă în mijloc, turtită într-un cerc imperfect. Celălalt, cu venele zvâcnindu-i pe chelie, n-a vrut să rămână în dezavantaj și, apucând de un colț al tastaturii, cu lovituri de rachetă, făcu țândări tastele de perete, fără deosebire între vocale și consoane. În final, au zdrobit amândoi restul computerului în șuturi.

Până și acele carcase de bizon obosiseră, găfăiau în mijlocul unei îngrămădeli de obiecte care le ajungea până la glezne, înălțime la care era și José, culcat fără să vrea. Au așteptat să li se liniștească respirația și, privindu-se, au căzut de acord că treaba lor s-a încheiat. Alegând pe unde să pună piciorul ca să nu se împiedice, dar fără să se sinchisească să evite zdrobirea obiectelor, au pășit spre ieșire. Înainte să treacă pragul, unul dintre ei, chelul cu cicatrice, îi lăsa o cugetare, plătește-ți datoria, mocofane.

Au trântit ușa casei, lemn, au trântit ușa clădirii, aluminiu, și José a rămas pe jos, revenindu-și în fire la sunetele acelei după-amiezi, marți, 23 septembrie 1997. Cu spatele pliat pe toate muchiile, gâtul îndoit, a deschis ochii și, după o ceață, doar becul din tavan, fără abajur, becul agățat de un fir. A urmat o perioadă de năuceală, lui José i-a venit greu să gândească, ce vedea se amesteca cu ce-și imagina și cu ce-și amintea, nu era în stare să distingă ideile una de alta. Puțin câte puțin a început să dezlege acel ghem. Într-o poziție arbitrară, abandonat, a început să-și amintească de Saramago. Bine că nu l-a văzut Saramago așa. Nu că ar fi fost posibil, nu că ar fi putut să intre acolo și să-l vadă, dar bine că

n-aveau nicio întâlnire stabilită. Cât timp dura până i se vindeca corpul? José se îndoi că se va mai repara vreodată ce îi părea rupt din rădăcină. Nu e vorba de corp, nu e vorba niciodată de corp, José disprețuia corpul, prost hrănit, prost odihnit, bine băut când avea ocazia. Timpul uscă hematoamele, oasele se obișnuiesc să șchiopăteze, problema sunt îndoielile, întotdeauna. Afară, autobuzele înaintau prin trafic, sunetul motorului trăgând de unul din acele paralelipede cu pneuri, ușile deschizându-se automat. Și își aminti de Olivais, întreaga dimensiune a cartierului Olivais înconjurându-l dincolo de acei pereți, sfârșit de amiază, ca în paginile pe care tocmai le scria, și își aminti de Lanzarote. După ce a terminat romanul, singur în birou, Saramago poate c-a simțit întreaga dimensiune a insulei Lanzarote, José a cântărit această posibilitate. Dar, la terminarea romanului, Saramago era complet. Avea acel obiect dinaintea lui, născut literă cu literă din mâinile lui, romanul uniformiza complexitatea clipei, lumea era un sistem perfect. José se simțea exact opusul, spart în mii de piese, și corpul și toate zilele lui, un viitor care nu părea capabil să stea în picioare. Înainte de a se însera, ridicându-se cu ajutorul brațelor până se așeză în capul oaselor pe podea, și-a amintit că personajul principal din noul roman al lui Saramago se numește José, domnul José, chiar autorul i-a povestit. A primit vestea ca pe un privilegiu, ca pe un noroc, și abia acum observa cât de mulți José erau. În curând, după ce va fi publicat, toată lumea o să cunoască personajul aceluia roman, *Toate numele*, toate numele. Într-o simplitate elementară, o matrice, poate José conținea în sine toate numele de bărbați. Dar ce avea să se întâmple cu ceilalți José? Unde se duceau? Mintea lui repeta aceste întrebări cu suferință, slăbiciune, teamă și apatie. O descurajare printre rămășițe, asta era. Târându-și corpul ostenit, reuși să ajungă la ușile dulapului de sub chiuvetă, unde ținea ascunsă de el însuși o sticlă de rachiu.

2

În fața fatalității morții, moștenirea pe care un om a fost capabil s-o adune este propria lui existență; se sfârșește timpul, rămâne metalul. Bartolomeu n-a folosit aceeași sintaxă, dar asta a vrut să spună. Radioul era pornit pe masă, băgat printre vrafuri de ziare citite, virgule sau rahat de muscă, pagini îngălbenite de anotimpuri, dar și câteva reviste de actualități ilustrate, ghiduri TV. Vocea speakerului avea volum bun și poziționare bună, umplea încăperea, dar Bartolomeu vorbea și mai tare, ori pentru că era aproape surd, ori pentru că cerea să fie ascultat. În timp ce-și explica ideile, marea de gânduri descărcate direct, nu se oprea din format numere pe discul telefonului. Zgomotul acela repetat de zeci sau sute de ori alcătua un ritm, zeroul și numerele mai mari dura mai mult până se învârteau, cele mici erau sughituri, doi-doi. Bartolomeu știa pe dinafară numărul de la emisiunea de radio, știa să-l spună fără să se gândească, îl putea forma total neatent, avea memoria mișcărilor. Înfigea capătul unui creion în găurica din dreptul numărului și așa învârtea discul, nu folosea degetul fiindcă voia să-l odihnească, mai devreme arătase bătătura de la degetul arătător cu mândrie de tabiet.

De cum s-a hotărât să se folosească de acel ajutor, penultima resursă, José a știut că va trebui să asculte același refren. Erau rare schimbările de modulație în reluarea sfaturilor dintotdeauna. Urmând un itinerar invariabil, Bartolomeu a elogiat economiile, valoare supremă, nimeni nu dă douăzeci și cinci de sfați nimănui, șmecheri sunt cei care își mențin capitalul, necugetați sunt cei

care se aruncă în lăcomii nemăsurate, pași mai mari de un picior și jumătate. Apoi, a trecut la tema moștenirii. Era un subiect mai împrăștiat, semnala o anumită melancolie pentru că aducea cu el vâlul morții, când eu n-o să mai fiu, și se posomora din această constatare. Se aștepta ca José să se simtă onorat să fie moștenitorul, nu de sânge, ci de decizie, o modalitate mult mai distinsă de a moșteni; se aștepta ca José să-i nege mortalitatea, ce vorbă-i asta că muriți, nici să nu vă gândiți la așa ceva; sau să o arunce spre un teren îndepărtat, ca pe o grenadă care va exploda departe, mai e mult până atunci, să n-am eu alte griji. José îndeplinea un minim al acestor așteptări, își menținea seriozitatea, clătina din bărbie, bolborosea ce era evident, dar nu făcea spectacol. Atunci, ca în ziua aceea, se putea întâmpla ca Bartolomeu să înceapă să enumere imobiliarele pe care le avea în chirie și tot patrimoniul acelei moșteniri viitoare, erau încă apartamente bune, inclusiv parterul unde locuia José. Îi recomanda să le păstreze în chirie, la vânzare nici să nu se gândească. Și, a mai amintit, mai e și casa în care se aflau, curte și garaj cu o mașină de pe vremea în care automobilele erau zdravene, tablă care nu se deformează cu una cu două. Și, sigur, puținul pe care a reușit să-l aducă din Angola, o nimica toată, din cauza rușinii cu care a fost nevoit să plece, el și atâția care au construit bogăția acelei țări; doar câteva obiecte de palisandru, statuete care i-au încăput în buzunarele de la haină, suvenir pentru averea lăsată acolo, suvenir și pentru animalele care i-au pătruns pe moșie, înarmate cu manii și katane, nu cei care munceau acolo, prieteni și respectuoși cu patronul, recunoscători și bine-crescuți, ci ceilalți negri, înfuriați, cu ochii arzând, comuniști, cerând să vorbească, de parcă vorbitul era grohăială; și suvenir încă pentru ce a trebuit să îndure în metropolă, în Lisabona, pentru a recupera un minim din condiția sa, acele apartamente pe care le închiria, casa în care se aflau, mașina din garaj.

Chiar și legănat de acest discurs, nu conținea să formeze numărul de telefon, punând receptorul în furcă atunci când suna ocupat, *cling* clopoțelul, și ridicându-l imediat pentru o nouă

încercare. Trecuse ceva vreme, luni, poate deja mai mult de un an? de când Bartolomeu încerca să intre în direct la emisiune, voia să fie una dintre vocile acelea răgușite care-și spun părerea despre subiecte pe care prezentatorul le propunea în fiecare dimineață. De multe ori, ascultând comentariile, se enerva și le insulta de la distanță, era de părere că ar trebui să fie luat în considerare chiar și așa.

Așezat pe unul din scaunele de la masă, neavând unde să-și sprijine coatele, José își lăsa mâinile în poală. În pauze, se fixa pe monotonia discului de telefon și a clopoțelului periodic sau era atent la părerile bancherilor din Setúbal, ale pensionarilor din Tondela, ale croitoreșelor din Figueira da Foz, ale vânzătorilor din Póvoa de Lanhoso; vorbeau despre moartea prințesei Diana, a cărei înmormântare era ziua următoare, asta era tema emisiunii din acea vineri. De fapt, aceea fusese probabil știrea lugubră care-l făcuse pe Bartolomeu să se gândească la moștenire și să i-o promită lui José pentru a țâșpea oară. Veșnic cu același halat de lână peste pijamaua de flanel, fie vară, fie iarnă, stând pe un fotoliu de lângă mobila pe care era telefonul, ocupat să invârtă la infinit același număr, mecanic. Bartolomeu a simțit intrarea silențioasă a cătelei, lentă, o doamnă, cu pleoapele căzute peste ochi; și a chemat-o, dar acelea au fost silabe fără rost, risipă de salivă, căci căteaua se ducea doar unde voia, indiferentă de lume, butoi cu lăbuțe. Putea, dacă dorea, să se întindă îndeajuns de aproape de picioarele stăpânului ei, care-și scotea papucii și trecea cu vârful ciorapilor peste spatele sau peste burta ei. Atunci, dezmiardată, ridica laba ca să dea la iveală șirul de țâțici și să primească tandrețe.

S-a întâmplat brusc. Până și căteaua a tresărit când Bartolomeu s-a invârtoșat în simțuri și a reacționat militărește la telefon, da, doamnă. José și căteaua au rămas cu urechile ciulite, așteptând confirmarea. Bartolomeu s-a transformat, răspundea unui chestionar pe care doar el îl auzea. Și vocea prezentatorului, ca și cum ar fi fost acolo în încăpere, acolo cu ei, vorbind cu ei,

să-l ascultăm acum pe Bartolomeu de Gusmão, de șaptezeci și șapte de ani, din Lisabona, și un țiuit strident, un ac înfipt în urechile întregului auditoriu; vă rog să dați radioul mai încet, domnule Bartolomeu. José s-a ridicat și a învârtit butonul. După ce și-a dres un vetust guturai, flegmă respectabilă, Bartolomeu a început cu tema defunctei prințese Diana, nenorocoasa, dar apoi a luat o curbă abruptă pentru că avea multe de zis, ținute la păstrare zile și zile în care nu reușise să prindă linia. A vorbit deci de harababura guvernului socialist și, ca asociere imediată, despre trădările lui Mário Soares, coloniile, provinciile de peste ocean, mai bine zis, prezentatorul rugându-l să revină la tema emisiunii, dar Bartolomeu deja pierdut, avem nevoie de un nou Salazar ca de aer, ca să se termine cu debandada asta, și prezentatorul tăindu-i vorba, volumul discursului lui diminuându-se, ca și cum ar fi căzut într-o gaură adâncă, vrând să se agațe de un fir de voce, auzindu-se încă în cameră, dar nemaiauzindu-se la aparat.

Era extrem de surescitat, furios, după aia spuneți că pe vremuri era cenzură, și entuziasmat, cum ți s-a părut?, cum ți s-a părut? A trebuit chiar să se ridice, euforia avea nevoie să-i iasă din trup, a făcut cele mai incredibile presupuneri. Căteaua a adormit. După minute de monolog, dintr-odată, ca și cum s-ar fi trezit din hipnoză, un pocnet din degete, l-a observat pe José, ah, așa e, mă așteptai. Din câțiva pași aproape ușori, se duse până la sertar. Înainte de a-l deschide, s-a uitat în toate părțile. A scos bancnota dintr-un plic care se afla sub o cutie, ți-ajung? A întins cei cinci mii de scuzi spre José, mi-i dai când poți.

În vreme ce o casnică din Paço de Arcos plângea pentru că îi lipsea prințesa și pentru pizma pe care o simțea față de paparazzi asasini, Bartolomeu l-a întrebat pe José dacă poate să plimbe căteaua, dar ai grijă, e ca o fiară, să nu cumva să rănească pe cineva pe stradă, s-o ții bine, mai puțin dacă vă întâlniți cu șarlatanul ăla de vecin, în cazul ăsta las-o să-și urmeze instinctul, că i-ar face bine o mușcătură de cur. José a plecat serios și în tăcere. Pe hol, a trecut pe lângă dulapul încuiat.